

KUNGL. VITTERHETS
HISTORIE OCH
ANTI KVITETS AKADEMIEN

ÅRSBOK 2022

STOCKHOLM 2022

THE ROYAL SWEDISH ACADEMY OF LETTERS,
HISTORY AND ANTIQUITIES

ACADÉMIE ROYALE SUÉDOISE DES
BELLES-LETTRES, DE L'HISTOIRE
ET DES ANTIQUITÉS

KGL. SCHWEDISCHE AKADEMIE FÜR LITERATUR,
GESCHICHTE UND ALTERTÜMER

© 2022. De enskilda författarna och KVHAA, Stockholm

Grafisk formgivning: Lars Paulsrud

www.vitterhetsakademien.se

ISBN 978-91-88763-33-4, ISSN 0083-6796

Italgraf Media, 2022

INNEHÅLL

- 7 Preses hälsningstal
13 År 2022 tilldelade medaljer och priser

MINNESORD

- 21 Bertil Albrektson
35 Cecilia Falk

FÖREDRAG

- 47 Elisabeth Wåghäll Nivre: *Vem talar och i vilket syfte? Berättarröst och pratglada protagonister i några av Georg Wickrams prosa-romaner*
61 Neil Price: *Understanding the Viking phenomenon*
75 Eva Hættner Aurelius: *Lovisa Ulrikas akademi – Sveriges första vittra kungliga akademi*
93 Terttu Nevalainen: *Studying language change in its social context*
107 Jens Rydgren: *Nationalism och populism i dagens Europa. Hur kan vi förklara framväxten av de radikala högerpartierna?*
117 Jesper Larsson: *Självförvaltning och tidigmodernt samiskt naturresursutnyttjande*

- 135 Peter Gärdenfors: *Hur Homo blev docens. Undervisningens evolution*
- 149 Ola Sigurdson: *Humor och teologi – några reflektioner*
- 163 Clas Tollin: *Sveriges geometriska kartering 1633 till 1680*
- 185 Maria Ågren: *Att tilltala överheten. Suppliker som kulturarv och källa till kunskap*

ÅRSBERÄTTELSE, FÖRTECKNINGAR ÖVER LEDAMÖTER,
AKADEMIFORSKARE OCH PERSONAL

- 199 Ständige sekreterarens årsberättelse
- 205 Vitterhetsakademiens kulturfastigheter
- 217 Årsberättelser från vissa forskningsföretag m.m.
- 231 Publikationer utgivna 20.3.2021–19.3.2022
- 233 Alfabetisk förteckning över Akademiens ledamöter
- 250 Akademiens ledamöter i invalsordning
- 253 Ledamöternas fördelning på klasser
- 255 Avlidna ledamöter 20.3.2021–19.3.2022
- 256 Akademiens utskott och nämnder
- 262 Vitterhetsakademiens akademiforskare
- 263 Akademiens personal

BERTIL ALBREKTSON

BERTIL ALBREKTSON (1929–2021) var lundensare. Flera gånger stod han nog på Universitetsplatsen och begrundade Axel Ebbes staty av *Mannen som bryter sig ur klippan*. Verkets motiv sammanfattar med emblematiske pregnans hans akademiska liv, präglad som det blev av uppgörelser med ibland rätt etablerade ståndpunkter.

Albrektsons minne kommer att leva länge, inte blott i Vitterhetsakademien utan i den världsvida kretsen av bibelforskare specialiserade på Gamla testamentet. Han föddes i Göteborg; rötterna gick tillbaka till Träslöv vid Varberg. Hemmet präglades av enkla omständigheter och en ljus kristen tro. Fadern var lägre tjänsteman i socialförvaltningen; vid läroverket åtnjöt Bertil nedsatt terminsavgift. En farbror till Bertil, Arvid Albrektson (1905–1965), var den förste lutherska biskopen i Zimbabwe (Rhodesia).

Efter Albrektsons filosofie kandidatexamen i Göteborg med grekiska, semitiska språk och filosofi blev Lunds universitet hans alma mater. Studieåren omfattade två längre utlandssejourer, i Jerusalem och Cambridge. 1963 blev han teologie doktor och docent i Gamla testamentets exegetik. Sedan gick karriärvägen via Åbo Akademi, där han var professor 1967–1976, till Bibelkommissionen i Uppsala 1975–2000. Bertil utvalde och äktade 1957 den vackra och välbegåvade provinsialläkardottern från

Strömsnäsbruk, Anna Maria Thölén, och makarna fick fyra barn – Eva, Ingrid, Jonas och Anna. Anna Maria hann dessutom bli forskningsbibliotekarie i Lund och Uppsala. Äktenskapet blev livsvarigt. Hustrun avled i sjukdom 2015.

Jag kommer nu att röra mig framåt i tre steg. Det första blir en skiss av Albrektsons vetenskapliga insats, det andra en teckning av hans tankestil och forskartyp och det tredje ett försök att säga något om Albrektson och de konster som för honom var särskilt sköna.

Doktorsavhandlingen bar titeln *Studies in the text and theology of the book of Lamentations* (1963). Albrektson gör här en inträngande textkritisk analys och språklig genomgång av Klagovisorna i Gamla testamentet, med tyngdpunkt på den hebreiska texten, den syriska Peshittaöversättningen och den grekiska Septuaginta. Undersökningen fogar vackert in sig i raden av bidrag som H.S. Nybergs Hoseastudie och Gerlemans bidrag till Sefanja. Albrektson levererar en egen eklektisk edition av Peshitta för Klagovisorna, vilken tidigare förelegat endast i dåliga och sena tryck. Han arbetade här utifrån handskrifterna. Hans textkritiska insats fick av en auktoritet det vackra omdömet ”a model of its kind” (G.R. Driver). I slutkapitlet kröner han sitt arbete med en traditionshistorisk inplacering som relaterar bibelboken dels till den äldre Sionstraditionen (Sions okränkbarhet i en kognitiv dissonans vållad av den världspolitiska situationen med Jerusalem i den babyloniske erövrarens hand), dels till den deuteronomistiska traditionen (med dess betoning av den gudomliga vedergällningen mot ett avfälligt folk). Den vackra avhandlingen ledde till att Albrektson anförtroddes Klagovisorna i det holländska Peshittaprojektet för en total genomgång av det kompletta syriska handskriftsmaterialet för hela Gamla testamentet. Albrektsons bidrag ingår i volym III:2 av det snart avslutade storverket *The Old Testament in Syriac*. Doktorsavhandlingen gav en framtida bibelöversättare bästa tänkbara grundutbildning.

Någon har delat in forskarsamhället i ”lågflygare” och ”örnar”, de förra utmärkta av den penetrerande djupanalysen som i Albrektsons dok-

Foto: E. Albrektson.

torsavhandling, de senare av det suveräna totalperspektivet. I sin andra monografi visar Albrektson sin vetenskapliga örnblick. Den bär titeln *History and the gods* (1967), och undertiteln säger exakt vad det handlar om: *An essay on the idea of historical events as divine manifestations in the ancient Near East and in Israel*.

Dittills gällande handbokskunskap gick ut på att det för Israel var historien som var scenen för den gudomliga uppenbarelsen, till exempel Exodus, medan de mesopotamiska högkulturerna förlade denna till naturens växlingar. Albrektsons bok är en i detalj argumenterande uppgörelse med denna schematism. De mesopotamiska naturgudomligheterna relaterar till både naturen och historien. Det gudomliga ordet är ett fenomen känt både i Gamla testamentet och i mesopotamiska texter, och i det senare fallet som något som kan bestämma historiska begivenheter. Ett omfattande kapitel ägnas åt idén om den gudomliga planen, som ofta tänkes utmärka Israel. Albrektson tonar här ner ett antal bibliska utsagor och landar i slutsatsen att det först är den israelitiska apokalyptiken som har mera handfasta föreställningar om en gudomlig plan.

Verket ger som helhet en förnämlig samling och genomgång av det israelitiska och mesopotamiska materialet. Inga assyriologiska eller bibel-exegetiska versioner av det indiska reptricket eller andra cirkuskonster förekommer. Det hela handlar om en nykter och obönhörlig analys av detta material och dess implikationer.

Bland recensionerna nämner jag särskilt två. Dels GT-forskaren Norbert Lohfinks; han noterar ”wie wenig man sich offenbar in unserer Wissenschaft um oft schon lange veröffentlichte und jedem zugängliche altorientalische Vergleichstexte gekümmert hat” och hur både läsaren och författaren till *History and the gods* har upplevt sig följa en väg ”von Überraschung zu Überraschung”. Lohfink konkluderar: ”Im ganzen hat er zweifellos recht.”

Ett högt betyg fick Albrektson även av den som senare blev assyriologins moderne nestor, W.G. Lambert, annars välkänd för att vara snäll med beröm: ”[Albrektson’s] independent approach to the texts is so re-

freshing when it is common to lean on the opinion of big names [...]”, och Lambert fortsätter: ”[he is] an author willing to cut across current opinion and to take his stand on original evidence.” Man noterar emellertid också att Lambert tycker att den svenske forskaren varit något överambitiös i sitt försök att nedmontera den gudomliga planen i Gamla testamentet: viktiga texter talar om Gud som verksam i historien för att uppnå ett framtida mål som han satt upp. ”In ancient Mesopotamia there is nothing comparable.”

History and the gods har kommit ut i flera upplagor och var ett av de arbeten som förebådade det kommande paradigmskiftet inom fältet ”Israel och grannkulturerna”.

Det brittiska Society for Old Testament Study, där Albrektson var hedersledamot, inbjöd honom att i sällskapetets serie publicera ett urval uppsatser som 2009 utkom under titeln *Text, translation, theology: selected essays on the Hebrew Bible*. Ett nummer är en kort uppsats av lång räckvidd: ”Reflections on the Emergence of a Standard Text of the Hebrew Bible”. Den gängse teorin gick ut på att rabbinerna skapade en officiell version och därvid använde textkritiska metoder av grekisk tappning. Detta verkar nog så bestickande, men som Albrektson torrt konstaterar, ”a possibility is not a fact”. Han underkastar teorin en obarmhärtig granskning och lanserar därefter sin egen, snarast sociologiska lösning. Framväxten av en standardtext är inte primärt resultatet av rabbinernas medvetna och avsiktliga arbete. I stället speglar den en historisk process, där den tidigare mångfalden av religiösa rörelser inom judendomen i katastrofen sållades till en enda: fariséerna. Den masoretiska texten (MT) är fariséernas text och en text behäftad med fel, liksom andra texttyper. Synpunkterna har accepterats av framstående expertis, bland andra Emanuel Tov i dennes ledande handbok *Textual criticism of the Hebrew Bible*. Albrektsons samlingsvolym rymmer flera andra bidrag av hög karat.

Därmed är vi framme vid det svenska bibelöversättningsprojekt som skulle ge oss Bibel 2000. Albrektson var 1971–1974 engagerad i den stat-

liga utredning som ledde till konkreta riktlinjer för översättningen av Gamla testamentet och blev sedan, 1975–2000, heltidsverkande översättare i bibelkommissionen. Det handlade om ett kollaborativt arbete, men utan tvekan blev Albrektson projektets centralgestalt. Han var den ende semitisten som ingick i den enhet som fick huvudansvar för helheten, förutom att han också hann med att själv ingå som semitist i översättarparet för flera enskilda bibelböcker.

De två fundamentala frågorna i varje sådant projekt är 1) Vad ska översättas? *Textus receptus*, utan emendationer? En sådan emendationsabstinens är lätt att proklamera men svår att konsekvent genomföra. Och 2) Relationen mellan grundspråk och målspråk: hur ska den se ut? En ordagrann översättning av en hebreisk bibeltext blir nästan obegriplig och i varje fall onjutbar. I en uppsats med titeln ”Den gustavianska bibelkommissionen och dess arbete” (bevarad till eftervärlden i essävolymen *Newton och Bibeln*) får man klart för sig hur Albrektson ser på dessa grundfrågor: Man ska utgå från en i hederligt textkritiskt arbete, med fri vägning av olika läsarter, etablerad text, och målspråket ska möta läsaren i form av begriplig, idiomatisk svenska. Medan de som gjorde 1917 års översättning principiellt (låt vara inte praktiskt) frånsade sig rätten till emendationer och stilistiskt valde en svenska (”bibelstilen”) som förvisso aldrig talats och sällan fungerat som skriftspråk med undantag för predikningar och postillor. Alltså: Albrektson och Bibel 2000 grep i sak tillbaka på de gustavianska riktlinjerna och satte resolut parentes om 1917 som ett 1800-talsromantiskt misstag. Jag vågar påstå att Bibel 2000 framstår som ett upplysningsprojekt, och detta mycket tack vare Bertil Albrektson.

I kontrast mot bibelstilen från 1917 representerar GT-översättningen i Bibel 2000 dessutom ett magnifikt försök att återge variationen av genrer i den hebreiska Bibeln. Det är en variation med stor spännvidd, från den gnomiska koncentrationen i Ordspråksboken till Psaltarens jublande hymnpartier. Intressant i sammanhanget är den roll som aktiva skönlitterära författare kom att spela i kombinationen av en

hebraist och en poet eller prosaist, som blev huvudansvarig för mål-språkssynpunkten. Modellen gällde för övrigt redan i NT-projektet, avslutat redan 1981 (NT 81) och sedan publicerat igen i Bibel 2000. Bertil Albrektson såg en av sitt livs fina upplevelser i översättningsprojektets ”korsning mellan filologiskt arbete och den kreativa litterära aspekten”. Vid presentationen av översättningen av Höga Visan (av Bertil Albrektson och Agneta Pleijel) för Svenska Akademien fick översättarparet kvalificerat beröm. Att Albrektson själv ingalunda saknade litterärt sensorium har poeten Gunnar Harding med viss emfas intygat (*Mitt poetiska liv*, 2013, s. 497). Denne samarbetade med Albrektson i översättningen av Jeremiaboken.

Låt mig efter denna snabbskiss av Albrektsons vetenskapliga insatser säga något om hans vetenskapsideal och tankestil. Albrektson var i sin språkuppfattning mera filolog än lingvist. Typiskt för honom var att han i regel startade med ett problem och sedan valde metod. Denna ateoretiska hållning förenade han med ett vetenskapsideal där det gäller att presentera argument som är — jag citerar hans egna ord — ”open to verification or falsification on grounds of evidence or logic alone, independently of religious presuppositions”. Han är övertygad om att det är ”meningsfullt att i religionsvetenskapen sträva efter objektiva sanningar”. Bibliska frågor ska naturligtvis behandlas som vanliga humanistiska ämnen.

”I min egen forskning har jag inte sällan ifrågasatt vedertagna uppfattningar [...]”, säger Albrektson i något som liknar en avsidesreplik. I själva verket tillvaratog han varje tillfälle att tillämpa det cartesianska tvivlet. Sällan ser man någon som så energiskt lever upp till Georg Christoph Lichtenbergs dictum ”Zweifelle an allem wenigstens einmal, und wäre es auch der Satz: 2 mal 2 ist 4”. När han går tillrätta med forskning som han tycker inte håller måttet är han — för att använda ett uttryck han själv använt om A.E. Housman, den klassiske filologen — ”penetrating and pitiless”. Albrektson är förvisso medveten om att han har lanserat nya uppfattningar men medger samtidigt utan omsvep att han haft del-

tidsarbete som sopåkare: ”The job of a refuse collector, though humble, is necessary and salutary.”

Som vetenskapsman har Albrektson på en punkt en slående likhet med filosofen George Edward Moore som denne beskrivs av Anders Wedberg:

Filosofen Moore är lika noga med idéer och ord som den samvetsgranne kassören med sina siffror. Han säger intet för vilket han icke har personlig täckning genom långvarig eftertanke, och han tänker med en sorts till genial naivitet stegradt sunt förstånd.

Albrektson och Moore var forskare som likt barnet i H.C. Andersens *Eventyr* vägrade att låta sig imponeras av kejsarens nya kläder.

För några år sedan hamnade jag vid måltiden efter plenum vid samma bord som Bertil Albrektson och Dag Prawitz. De båda herrarna engagerade sig snart i ett filosofiskt samtal. Både akustik och nedsatt hörsel hindrade mig från att uppfatta detaljerna, men klart var att det handlade om kunskapsteori, och klart var också att herr Prawitz tog exegeten på allvar.

Före teologie kandidat-studierna i Lund tog Albrektson en filosofie kandidat-examen i Göteborg med semitiska språk, grekiska och teoretisk filosofi. I det senare ämnet var Sven Edvard Rodhe, då t.f. professor, en av de bästa seminarieledare han sade sig någonsin ha haft. Temat för seminarierna var Kants *Prolegomena*. Hela sitt liv behöll Albrektson sedan sitt aktiva intresse för filosofi. Under ett år som stipendiat i Cambridge kom han att intressera sig för Antony Flew och den religionsfilosofiska debatten i England.

Undan för undan byggdes vägen från föräldrahemmets ljusa västkustfromhet till agnosticism och sedan till ateism, som blev hans ståndpunkt. Invändningar utifrån naturkonstanterna viftade han obekymrat bort. På Gud trodde han inte, men väl på slumpens kosmologiska kompetens. Sin intellektuella profil fann han vara mer befryndad med David Hume – känd för sin radikala skepticism och sitt avståndstagande från metafysik

– än med Blaise Pascal. Häromåret fick jag per e-post Albrektsons försök att till svenska översätta Rupert Brookes dikt ”Heaven”, en spotsk och elegant satir över den kristna tron på en värld bortom denna.

Visavi kvinnor var renlevnadsmannen Albrektson uppfriskande polygam, dock endast om dessa kunde räknas in bland de nio muserna eller deras nära släktingar, representanterna för ordkonst, musik och bildkonst. Till sina vänners oförställda förtjusning vidmakthöll han långa, nära förbindelser med dessa tre. Därmed är vi inne på min tredje huvudpunkt: Albrektson och de sköna konsterna.

Ordkonst, ja. Albrektson hade sällsynt fint sensorium för litteratur och språkstil. Två svenska professorer fick till sina installationer var sin dikt, signerad B.A.: dottern Anna Cullhed en sonett och undertecknad en hexameterdikt. Det skulle förvåna om inte gömmorna hyser flera minnesvärda alster av Albrektsons hand.

Musiken stod genom alla år vår vän mycket nära, själv flöjtist alltifrån sin barndom. Med Thure Stenström förde han kompetenta samtal om både Béla Bartók och Igor Stravinsky, låt vara att Stenström i sina memoarer *I alma maters tjänst* erkänner att de båda vittra herrarna hyst divergerande uppfattningar om Edward Elgar. Men jag hyser misstanken att Albrektson snarare byggde sin höga värdering på ”Enigma-variationerna” och cellokonserten än på ”Pomp and Circumstance”. Vid middagsbordet efter plenum kunde vissa musikaliska divergenser utforma sig till en konnässörernas kamp, men inte till en verbal gytjtje-brottning; sådant hörde ju inte till vare sig herr Albrektsons eller herr Stenströms stil.

Uppsala Nya Tidning publicerade sommaren 1996 en serie om ”Mitt musikval”. Bertil Albrektson valde Carl Nielsens femte symfoni som en av sitt livs stora musikupplevelser: ”Somliga musikverk växer man först så småningom in i [...]. Men Nielsens femte symfoni har jag älskat från första stund.” Medan han till läsaren delade med sig av sina starka intryck hann han med att referera till två biografiska verk om kompositören och en monografi om Nielsen som symfoniker. Om jag får bli personlig kan

jag inte låta bli att nämna det telefonsamtal för bortåt femtio år sedan, då Bertil och jag delade glädjen över Prokofjevs violinkonserter som vi båda på var sitt håll upptäckt ungefär samtidigt, låt vara att vi valde var sin som favorit.

När Albrektson signerade sitt bidrag i serien jag nämnde presenterade han sig som ”professor, bibelöversättare och bildkonstnär”. I den senare egenskapen var han professionell. Sina arbeten signerade han med en närmast nano-minimal kalligrafi. Det var verket som skulle tala. I trenigheten av beundrade gestalter som i porträttform förekom på väggen i hans tjänsterum är visserligen bara en bildkonstnär, Kurt Schwitters; de andra två var Darwin och Wellhausen. Schwitters var känd för sina collage av pappersfragment av bussbiljetter, cigarettpaket, tapetremsor. Genren finns representerad i Albrektsons egen produktion (se s. 31), men jag finner den knappast typisk för honom.

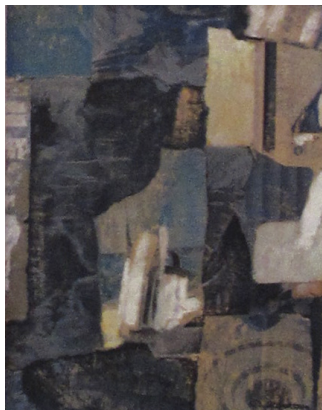
Mera framträdande är då stilleben, en genre som han odlade med engagemang höjt till mästerskap. Jag och min hustru är tacksamma ägare till två sådana. Det ena, en silverskål med butelj och tulpanvas på en nypressad linneduk, allt i oförklarad ljus mot en svart bakgrund (s. 32), en *Andachtsbild* av stor skönhet och av upphovsmannen själv betecknad som ett av hans mest lyckade verk. Det andra, en citron, så naturtroget återgiven att betraktaren nästan får smaken i munnen (s. 32). Hans favoriter i denna genre var Giorgio Morandi och Philip von Schantz.

Människor, fåglar eller andra djur förekommer inte i Albrektsons bildkonst. I den drar han sig tillbaka till sin privata värld av skönhet, *nota bene*, en skönhet som aldrig blir banal.

Galleriägare i Uppsala och Stockholm kan vittna om hur Albrektson ställde ut, och sålde allt. En utställning som han gladde sig särskilt att få delta i var den i regi av Southwark Cathedral för firandet av publiceringen av King James Version (1611). En utställning som han till sin särskilda förtjusning upplevde som besökare var den på Artipelag här-området. Hans dotter Eva Albrektson och måg Ingemar Björklund såg generöst till att han fick uppleva Morandi och de Waal i original. Efteråt

Collage av Bertil Albrektson.
Ägare och foto: Tryggve Mettinger.

Collage av Bertil Albrektson.
Ägare och foto: Tryggve Mettinger.

Stilleben av Bertil Albrektson med silverskål.
Ägare och foto: Tryggve Mettinger.

Stilleben av Bertil Albrektson med citron.
Ägare och foto: Tryggve Mettinger.

kommenterade han med beundran de Waals bild av ”The Hare with the Amber Eyes”.

Men det är likväl som bibelforskare vi främst kommer att minnas Bertil Albrektson. Den engelske litteraturvetaren Frank Kermode, som själv skrivit om Bibeln som litteratur, har i en essä med titeln ”Deciphering the Big Book” framhållit att sekulära forskare bara är vagt medvetna om den stolta forskningstradition som under två sekel vuxit fram på Bibelområdet. Här finns, sade han, ”established criteria of exact research [...] not often matched in the humanities”. I denna tradition har Bertil Albrektson skrivit in sitt namn.

Bertil Albrektson blev hedersdoktor i Edinburgh och Åbo; British Academy tilldelade honom 2003 The Burkitt Medal for Biblical Studies. Han var ledamot i bland annat Vetenskaps-Societeten i Uppsala och Vitterhetsakademien samt hedersledamot i The (British) Society for Old Testament Study.

Vi har i vår akademi nu förlorat en av våra mest konturskarpa ledamöter. Själv har jag mist min förste lärare i Gamla testamentets exegetik, min avhållne vän, mentor och kollega.

Tryggve Mettinger